

**ТАШАККУЛИ
САЛОҲИЯТИ КАСБИИ
МУАЛЛИМОНИ ОЯНДА ҲАМЧУН
ПРОБЛЕМАИ ПЕДАГОГӢ**

Тиллохоҷаева Муҳаббат Набиҷонова, номзади илмҳои филология, дотсенти кафедраи методикаи таълими забон ва адабиёти тоҷики МДТ «ДДХ ба номи акад. Б.Гафуров

**РАЗВИТИЕ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ
УЧИТЕЛЕЙ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ
ПРОБЛЕМА**

Тилляходжаева Муҳаббат Набиҷонова, кандидат филологических наук, доцент кафедры методики преподавания таджикского языка и литературы ГОУ «ХГУ имени акад. Б.Гафурова»,

**DEVELOPMENT
OF PROFESSIONAL COMPETENCE
OF FUTURE TEACHERS AS A
PEDAGOGICAL PROBLEM**

Tillokhujeva Muhabbat Nabijonovna, candidate of philological sciences, Assistant Professor of the department of methods of teaching Tajik language and literature under the SEI "KSU named after acad. B. Gafurov", (Tajikistan, Khujand)

E-mail: tillo.1972@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: адабиёти равониносии, дониш, малака, маҳорат, мафҳуми салоҳият, таҳаммулпазирӣ

Мақола ба баррасии ташаккули салоҳияти касбии муаллимони оянда ҳамчун яке аз проблемаҳои педагогӣ ихтисос ёфтааст. Хотирнишон шудааст, ки таълими ба салоҳиятноки нигаронидашуда, таълимест, ки дар он тамаркузи асли ба ташаккули малакаҳои амалӣ (ҳаётӣ, воқеӣ, амалқардӣ) равона мешавад. Муаллифи мақола истилоҳи салоҳиятро дар адабиёти гуногуни педагогӣ ва равониносии мавриди баҳс қарор дода, ба ин натиҷа мерасад, ки моҳияти кулли салоҳияти касбии омӯзгор дар сарчашмаҳо бо вариантҳо ва моделҳои гуногуни вижаҳои аз ҷиҳати касбӣ мушаххас карда мешавад. Хулоса мешавад, ки салоҳияти касбӣ ҳамчун моликияти интегративии шахсияти омӯзгор оғоши ӯро дар соҳаҳои психологӣ, педагогӣ ва фаннии дониш, маҳорати касбӣ, таҷрибаи шахсӣ тавсиф мекунанд. Салоҳият таълим дода намешавад, балки дар натиҷаи касби дониш, малака ва маҳоратҳо шакл мегирад ва он маҳз натиҷаи амалии дониш, малака ва маҳорат аст.

Ключевые слова: психологическая литература, знания, умения, компетентность, понятие компетентности, толерантность

В статье рассматривается развитие профессиональной компетентности будущих учителей как одна из педагогических проблем. Отмечено, что компетентностно-ориентированное образование – это образование, в котором основное внимание уделяется формированию практических (жизненных, реальных, функциональных) умений и навыков. Автор статьи обсуждает термин "компетентность" в различной педагогической и психологической литературе и приходит к выводу, что общий характер профессиональной компетентности педагога конкретизируется в источниках с различными вариантами и моделями профессионально-специфических признаков. Делается вывод о том, что профессиональная компетентность как интегративное свойство личности педагога характеризует его осведомленность в психолого-педагогических и технических областях знаний, профессиональные умения, личный опыт. Компетентности не учат, а формируют в результате профессиональных знаний, навыков и умений, и она является практическим результатом знаний, навыков и умений.

Key words: psychological literature, knowledge, skills, competence, concept of competence, tolerance

The article dwells on the development of professional competence of future teachers as one of the pedagogical problems. It is underscored that competence-oriented education is education in which the main attention is paid to the formation of practical (life, real, functional) skills and abilities. The author of the article discusses the term competence in various pedagogical and psychological literature and comes to the conclusion that the general nature of a teacher's professional competence is concretized in sources with various variants and models of professional-specific features. It is concluded that professional competence as an integrative property of a teacher's personality characterizes his awareness in the psychological,

pedagogical and technical fields of knowledge, professional skills, and personal experience. Competencies are not taught, but formed as a result of professional knowledge, skills and abilities, and it is the practical result of knowledge, skills and abilities.

Рисолати асосии касби омӯзгорӣ ин муносибат бо одамон буда, омӯзгор вазифаи пешбарандаи дарк намудани мақсадҳои иҷтимоӣ ва равона кардани саъю кӯшиши дигарон ба сӯи ноил шуданро доро мебошад ва касби омӯзгорӣ тайёрии махсусро талаб мекунад.

Дар адабиёти равоншиносӣ ва педагогӣ хангоми баррасии раванди ташаккул ва рушди маҳорати касбӣ мафҳуми салоҳият истифода мешавад.

Мафҳумҳои “салоҳият” ва “салоҳиятнокӣ”-ро мутахассисон барои ифодаи мафҳумҳои *компетенсия* ва *компетентность*, ки аз забони латинӣ (competens, competentis) ба забони русӣ иқтибос шудаанд, истифода мебаранд [6].

Мафҳуми салоҳият дар “Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ” – лоиқ будан, сазовор будан; шоистагӣ, сазоворӣ тафсир дода шудааст.

Чун дар ин ҷо мафҳумҳои “салоҳият” ва “салоҳиятнокӣ” ба мақсади ифодаи истилоҳи соҳаи маориф истифода мешавад, тасмим гирифта шудааст, ки танҳо маъно ва тафсири ба ҳамин соҳа дахлдори ин мафҳумҳо баррасӣ карда шаванд.

Дар “Луғати истилоҳоти Ҳазинаи аврупоии таҳсилот” мафҳуми салоҳият (компетенсия) чунин шарҳ дода шудааст:

1. Қобилияти ягон корро (амалро) хуб ва самаранок иҷро кардан.
2. Ба талаботи вазифавӣ (касбӣ) мутобиқ будан.
3. Қобилияти иҷрои вазифаҳои махсуси меҳнатӣ.

Дар стандартҳои фаннии зинаи таҳсилоти ибтидоӣ мафҳуми “салоҳият” чунин шарҳ дода шудааст:

Салоҳият – маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳои ба ҳам пайванде, ки ба мақсади ҳалли масъалаҳои мушаххаси ҳаётӣ (иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ), маърифатӣ ва касбӣ равона карда мешаванд [4].

Дар баъзе адабиёти илмӣ мафҳумҳои салоҳият, қобилият, малака ва маҳорат баробар истифода мешавад.

Дар асоси тафсири боло ба хулосае омадан мумкин аст, ки шахси **салоҳиятнок** амалро хуб, қобилона ва боэтимодона иҷро карда метавонад.

Таълими ба салоҳиятнокӣ нигаронидашуда, таълимест, ки дар он диққати асосӣ ба ташаккули малакаҳои амалӣ (ҳаётӣ, ҳақиқӣ, функционалӣ) равона мешавад. Таълими ба салоҳиятнокӣ нигаронидашуда бояд ба саволҳои: «Хонанда чӣ кор карда метавонад?», «Хонанда қадом амалҳоро иҷро карда метавонад?» ҷавоб дода тавонад. Дониш дар таълими ба салоҳиятнокӣ нигаронидашуда ҷузъи таркибии малака ҳисоб шуда, барои санҷидан, муқоиса кардан бо намуна, ислоҳи ғалатҳои истифода бурда мешавад [7].

Бояд қайд кард, ки “салоҳият”-ро таълим намедиханд, салоҳият дар натиҷаи азхуд кардани дониш, малака ва маҳоратҳо ташаккул меёбад. Салоҳият натиҷаи амалии дониш, малака ва маҳорат аст.

А.В.Хуторской менависад: «Салоҳият маҷмӯи сифатҳои ба ҳам алоқаманди шахсро (дониш, қобилият, малака, усулҳои фаъолият) дар бар мегирад, ки нисбат ба доираи муайяни объектҳо ва равандро таъин карда мешаванд ва барои фаъолияти босифати истехсолӣ нисбат ба онҳо заруранд.; салоҳият – аз ҷониби шахс соҳиб шудан, соҳиб шудан ба салоҳияти дахлдор, аз ҷумла муносибати шахсии ӯ ба он ва предмети фаъолият мебошад» [5, с. 86]. Пас салоҳият доштан маънои доштани дониши муайян, ҳислати муайян, огоҳ будан аз чизе; салоҳият доштан маънои доштани қобилиятҳои муайян дар ҳама соҳаро дорад.

С.Э. Шишов, В. Калней қайд мекунад, ки мафҳуми салоҳият ба соҳаи малакаҳо дахл дорад, на дониш. Салоҳият қобилияти умумиест, ки ба дониш, таҷриба, арзишҳо, майлҳо асос ёфтааст, ки тавассути омӯзиш ба даст оварда мешаванд. Салоҳият на дониш асту на маҳорат, салоҳият будан маънои олим будан ё донишманд буданро надорад. Тахмин меравад, ки мутобиқ шудани рафтори инсон ба гуногунии беҳири вазъиятҳои ҳаётӣ бо қобилияти умумии «сафарбар намудани дониш ва таҷрибаи ҳосилшуда дар вазъияти муайян» дар зиндагиномаи шахсе, ки ба таърихи умуми мувофиқат мекунад, алоқаманд аст [8, с.254].

Илова бар ин, ба андешаи онҳо, байни салоҳият ва маҳоратро фарқ кардан лозим аст. Маҳорат амали (иҷроӣ) вазъияти мушаххас аст. Ин зуҳури салоҳият ё қобилият (қобилият), омодагии умумӣ ба амал ё қобилияти иҷроӣ амал дар вазъияти мушаххас мебошад. Аммо, танҳо маҳоратҳо мушоҳида мешаванд; салоҳиятҳо хусусиятҳои мебошанд, ки метавонанд аз

мушоҳидаҳои амалҳо, малакаҳо ба даст оварда шаванд. Ҳамин тарик, малакаҳо ҳамчун салоҳият дар амал муаррифӣ мешаванд. Салоҳият он чизест, ки маҳорат, амалро ба вучуд меорад.

Салоҳиятро метавон ҳамчун қобилияти барқарор кардани робитаи байни дониш ва вазъият ё ба маънои васеътар, ҳамчун қобилияти дарёфт, кашф кардани тартиби (дониш ва амал) барои мушкilot мувофиқ арзёбӣ кард.

Мафҳуми «салоҳият»-ро дар якҷоягӣ бо мафҳуми «тахассус» баррасӣ кунем, тағйироти босуръати бисёр вазифаҳои касбӣ, аз ҷумла бо ҷорӣ намудани технологияи нав, ихтисоси навро талаб мекунад.

Ақсар вақт одамоне вомехӯранд, ки дониши васеъ доранд, аммо Ҳангоми фарорасии имконият онҳо онро дуруст сафарбар карда наметавонанд.

А.В.Хуторской тавзеҳ медиҳад, ки салоҳият бояд ҳамчун талаботи меъёрии омодагии касбии омӯзгор фаҳмида шавад. Сохтори салоҳиятро намудҳои фаъолияти касбии ӯ муайян мекунад [5].

Салоҳияти шахс бо фаъолияти ӯ ва аз ин рӯ, бо касб алоқаманд аст. Барои бомуваффақият анҷом додани фаъолияти касбӣ субъекти он бояд маҷмӯи хусусиятҳои психофизиологӣ, раванӣ ва шахси ро дошта бошад, ки онҳо ҳамчун касбият муайян карда мешаванд.

Касби омӯзгорӣ ҳам табиқдиданда ва ҳам идоракунанда аст. Ва барои идора кардани раванди рушди шахсӣ муаллими оянда бояд салоҳиятдор бошад. Аз ин рӯ, мафҳуми салоҳияти касбии омӯзгор ягонагии омодагии назариявӣ ва амалии ӯро дар сохтори таркибии шахсият ифода намуда, маҳорати касбии ӯро тавсиф мекунад.

Фаъолияти касбии омӯзгор ҳамчун як намуди фаъолияти меҳнатии ӯ фаъолияти педагогӣ мебошад. Истилоҳи «педагогӣ» мансубияти шахсро ба касби омӯзгорӣ, ки ба фаъолияти омӯзгорӣ хизмат мекунад, ошкор мекунад. Ҳамин тарик, мафҳумҳои «фаъолияти касбии омӯзгор» ва «фаъолияти педагогӣ» як бори маъноӣ доранд. Дар асоси ин мафҳумҳои «салоҳияти касбӣ» ва «салоҳияти педагогӣ»-ро метавон ҳамчун синоним истифода кард. Салоҳияти касбӣ мафҳуми асосии тавсифи фаъолияти педагогӣ мебошад.

Салоҳияти касбии омӯзгор «қобилияти иҷрои самараноки фаъолияти касбиро, ки бо талаботи вазифа муайян карда мешавад, дар асоси маълумоти бунёдии илмӣ ва муносибати эҳсосӣ ва арзишӣ ба фаъолияти педагогӣ ташкил медиҳад. Он соҳиби муносибатҳои аз ҷиҳати касбӣ муҳим ва сифатҳои шахсӣ, донишҳои назариявӣ, маҳорати касбиро дар бар мегирад» [3, с.74].

Ҳамин тарик, омӯзиши андешаҳои муҳталифе, ки муҳаққиқони масъалаи салоҳият пешниҳод кардаанд, ба мисли А.В. Хуторской, С.Е. Шишов, В. Калней, В.Г. Суходолский бо муайян кардани моҳияти мафҳуми «салоҳияти касбӣ» имкон медиҳад, ки он ҳамчун маҷмӯи дониш, таҷриба ва сифатҳои аз ҷиҳати касбӣ муҳими шахсӣ, ки қобилияти омӯзгор дар иҷрои самараноки фаъолияти касбиро инъикос намуда, маҳорати касбӣ ва маҳорати педагогии омӯзгорро дар бар мегирад, пешниҳод карда шавад. .

Истилоҳи «салоҳият» одатан нисбат ба шахсони дорои мақоми муайяни иҷтимоӣ-касбӣ истифода мешавад ва дараҷаи мутобиқати фаҳмиш, дониш ва малакаи онҳоро ба сатҳи воқеии мураккабии вазифаҳои иҷрошаванда ва масъалаҳои ҳаллу фасли онҳоро тавсиф мекунад. Салоҳият ва салоҳиятнокӣ мафҳумҳои ба ҳам вобастаанд.

Ҷ.Равенна ҷузъҳои пешбари салоҳиятро муайян намуда, тақрибан чил хислату қобилиятҳои шахсро номбар мекунад, ки барои ноил шудан ба ҳадафҳои шахсан муҳим (аз ҷумла ҷалби эҳсосот дар раванди фаъолият, омодагӣ ва қобилияти мустақилона омӯхтан, қобилияти қории шахсро дар бар мегирад, инчунин қор кардан дар болои ягон чизи баҳсбарангез ва боиси изтироб, истифода аз навоарӣ барои ноил шудан ба ҳадафҳо, қобилияти ҳалли муноқишаҳо ва сабук кардани ихтилофҳо, таҳаммулпазирӣ ба тарзи зиндагии гуногуни дигарон ва ғ.) Ҷ.Равен кайд мекунад, ки маҷмӯи онҳо вобаста ба хусусияти фаъолияти касбӣ, муносибатҳои ташкилот ва хусусиятҳои фардӣ ва шахсии қормандон фарқ мекунад[2].

Аз ин маҷмӯъ мафҳуми салоҳияти касбӣ ҳамчун молиқияти интегративии шахсияти омӯзгор бармеояд, ки огоҳии ӯро дар соҳаҳои психологӣ, педагогӣ ва фаннии дониш, маҳорати касбӣ, таҷрибаи шахсӣ тавсиф мекунад.Ҳамзамон зарур аст, ки омодагии омӯзгор ба дурнамои қор нигаронида шуда, ба худ эътимод дошта бошад ва ба натиҷаҳои назарраси касбӣ ноил шавад.

Ин хусусияти умумии салоҳияти касбии омӯзгор дар сарчашмаҳо бо вариантҳо ва моделҳои гуногуни ҳислатҳои аз ҷиҳати касбӣ аҳамияти шахсият мушаххас карда мешавад.

Мувофиқи мазмуни фаъолияти касбии педагогӣ Н.В.Кузмина чунин чузъҳоро муайян мекунад:

1. салоҳияти махсус – дониши амиқ, таҳассус ва таҷриба дар соҳаи фанни таълим;

2. салоҳияти методӣ дар соҳаи ташаккули дониш, малака ва маҳорати хонандагон - донишҷӯҳои усулҳои гуногуни таълим, дониши психологияи инкишоф, психологияи муоширати байнишахсӣ ва педагогӣ;

3. салоҳияти раванӣ ва педагогӣ – доштани ташхиси педагогӣ, қобилияти ба роҳ мондани муносибатҳои педагогӣ бо шогирдон.

4. салоҳияти дифференсиалии психологӣ дар соҳаи ангеҷаҳо, қобилиятҳо, самти таълимгирандагон - қобилияти муайян кардани хусусиятҳои шахсӣ, муносибат ва самти таълимгирандагон, муайян кардан ва ба инобат гирифтани ҳолати эмотсионалии одамон, қобилияти босаводона сохтани муносибатҳо бо роҳбарон; ҳамкорон, донишҷӯён; [1, с.24].

Ҳамин тавр, омӯзгорӣ ин танҳо касб нест, ки моҳияти он додани дониш аст, балки он рисолати олиест, ки мақсад аз он офариниши шахсият, тасдиқи инсон дар инсон аст. Омӯзгор бояд на танҳо донишро интиқол диҳад, аз шогирди худ ҳаҷми донишро талаб кунад, балки дониши мавҷударо бо ҳадафҳо, шароит ва қобилияти фаъолияти педагогӣ алоқаманд карда тавонад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Кузьмина, Н.В. Основы вузовской педагогики/Н.В.Кузьмина.-Л., 1972. - С. 212.
2. Равен, Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация: Пер. с англ./ Дж.Равен.- М., 2002г.
3. Суходольский, Г.В. Основы психологической теории деятельности/ Г.В.Суходольский.-ЛКИ. 2008. -168с.
4. Ҳақимова, Ш. Особенности формирования профессиональной компетенции будущих учителей-филологов / Ш.Ҳақимова // Номаи донишгоҳ (Силсилаи илмҳои педагогӣ.) №3.(56).- 2018.- С.207-2012.
5. Хуторской, А.В. Общепредметное содержание образовательных стандартов / А.В.Хуторской.- М., 2002., с.86
6. Ҳақимова, Ш. Муаммоҳои ташаккули салоҳиятҳои касбии омӯзгори оянда (монографияи коллективӣ бахшида ба масъалаҳои мубрами омодагии касбии омӯзгорони оянда).Хучанд: СИ Файзибоев М.М. “Меъроҷ”. 2020 – 284 с. С.47-56.
7. Ҳақимова, Ш. Падидаҳои инноватсионии таълим дар системаи маорифи Тоҷикистон/ Ш.Ҳақимова // Номаи донишгоҳ (силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ: таърих, филология, педагогика) №2 (43). –2015.- С.245-249.

REFERENCES:

1. Kuzmina, N.V. Fundamentals of university pedagogy / N.V. Kuzmina. - L., 1972. - P. 212.
2. Raven, J. Competence in modern society: identification, development and implementation: Per. from English / J. Raven. - M., 2002.
3. Sukhodolsky, G.V. Fundamentals of the psychological theory of activity / GV Sukhodolsky.-LKI. 2008. -168 p.
4. Khakimova, Sh. Features of the formation of the professional competence of future teachers-philologists / Sh. Khakimova // Scientific Notes. Series of humanities. No. 3. (56). - Khujand, 2018. – P. 207-2012. ISSN 2077-410
5. Khutorskoy, A.V. General subject content of educational standards / A.V. Khutorskoy.- M., 2002. – P. 86
6. Hakimova, Sh. Problems of developing professional competences of future teachers (collective monograph dedicated to the critical issues of professional training of future teachers). - Khujand: SI Fayziboev M.M. "Ascension". 2020 – 284 p. - P. 47-56.
7. Hakimova, Sh. Innovative phenomena of education in the education system of Tajikistan // Sh. Hakimova // Scientific Notes. Series of humanities and social sciences: history, philology, pedagogy) #2 (43). - Hujand. 2015. p. 245-249. ISSN 2077-410.8. Shishov, S.E. Monitoring the quality of education at school / S.E. Shishov, V.A. Kalney. - M.: Pedagogical Society of Russia, 119. - 354 p.